

ביאורים

¹⁴⁵ הנביא - בן אדם

מהדורת אור עציון

זו הסיבה שהקדוש ברוך הוא שלח נביאים שהם בני אדם ולא מלאכים, מכיוון שאם מלאכים היו עושים ניסים נגד הטבע לא היינו מאמינים שהם שליחי הבורא מפני שיתכן שזו היכולת הרגילה שלהם ולא סימן מאת ה'. לכן הבורא נתן את יכולת הנבואה דווקא לבני אדם שאנו יודעים מהי יכולתם, וכשהם עושים דברים על-טבעיים ואומרים לנו שהם שלוחי ה', אנו יכולים לדעת שהם דוברים אמת ונקשיב להם.

¹⁴⁶ זו גם הסיבה שהקדוש ברוך הוא ברא את הנביא שווה לשאר בני האדם ולא נתן לו חיים אין-סופיים, מפני שאם כך היה היינו אומרים שיכולתו לעשות ניסים נובעת מכך שהוא מיוחד ולא מפני שהקדוש ברוך הוא ציווה אותו, ומשום כך הנביא הוא בן אדם רגיל שיש לו יכולת נבואית. כמו כן הנביאים זקוקים לאכילה, שתיה ושינה והם מתחננים כמו שאר האנשים, בכדי שכשהם יקבלו נבואה ויעשו נס, נאמין להם ולא נחשוב שזו היכולת הרגילה שלהם. לכן הם גם אינם מובטחים שיהיו בריאים, שיהיו עשירים, שיהיו להם בנים, ושיהיו מוגנים מסכנה של מכות, קללות או רצח.

¹⁴⁷ מאותה סיבה אין לנביא יכולת לעשות ניסים כל עת שיחפוץ אלא רק כאשר הקדוש ברוך הוא אומר לו לעשות זאת בשביל שתתאמת נבואתו, מפני שאילו הנביא היה יכול לעשות ניסים תמיד, בני האדם לא היו מאמינים לו כשהיה עושה מופת על מנת להוכיח את נבואתו, מפני שהם כבר התרגלו לעשיית הניסים בלי קשר לנבואה.

¹⁴⁸ רבנו כתב כל זאת מפני שישנם אנשים המעריכים מאוד את הנביאים, ואינם יכולים לתפוס שהנביאים, שהם שלוחי האל, יהיו בדיוק כמו שאר בני האדם, והמאורעות העוברים על כל בני האדם יקרו גם להם - מוות, צמא, רעב, הולדת ילדים וכו'. הטענות הללו הן טענות רשע והטעיה, כפי שבאר רבנו, שהרי כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא נעשה בחכמה, כמו שנאמר (תהילים לג, ד): "כי ישר דבר ה' וכל מעשהו באמונה", ועל אנשים אלה נאמר (מיכה ד, יב): "המה לא ידעו מחשבות ה' ולא הבינו עצתו".

השלוחים צריכים להיות בני אדם

¹⁴⁵ ואמר עוד שלא יתכן בחכמה^ו שיהיו השלוחים^ו לבני אדם מלאכים, מפני שבני אדם אינם יודעים שעור כח המלאכים במה שיוכלו, ולא במה שילאו^ו ממונו, וכאשר יבואו באותות מלאים יש לבני אדם לחשב שכל המלאכים פן טבעם, ולא יתאמת אצלם שהאות הוא מאת הבורא. אך השלוחים כשהיו בני אדם ממונו, ונמצא עושים מה שגלאה מעשותו, ומה שאיננו כי אם ממעשה הבורא, תתאמת להם השליחות במאמרו.
¹⁴⁶ ואמר עוד כי בעבור העלה^ו הזאת השנה בין הנביאים ובין שאר בני אדם במות, שלא יחשבו בני אדם כי כאשר יוכלים לחיות לעולם שלא פדרכם הם, פן יוכלים לעשות האותות המלאים שלא פדרכם הם. ועל פן לא הספיק להם מבלעדי אכילה ושתיה, ולא מנעם מן הזוג, כדי שלא יפל הספק באותותם ויסברו בני אדם שהמניעה היא מטבעם, וכאשר נתקנה להם, נתקנו להם גם פן האותות. ועל פן עוד לא הבטיחם בבריאות הגוף התמידה, ולא בממוון הרבה, ולא בבנים, ולא ההצלה מחמס חומס בין במכות, או בחרפות^ו, בין בהריגה, כי אם היה עושה זה היה אפשר שייחסו בני אדם הענין שהוא אל טבעם שיצאו בו מגדר שאר בני אדם, ויאמרו: כאשר יתחייב יציאתם בענין הזה, פן התחייב שיוכלו על מה שגלאה ממונו. ואמר: בחכמתו נעלה על כל מאמר, כי עזבם^ו בכל עניניהם כשאר בני אדם, והוציאם מפללם שנתן להם יכלת על מה שגלאים ממונו שאר בני אדם, שיאמת אותו ותאמן שליחותו.¹⁴⁷ ואמר: בעבור זה עוד לא שמם עושים האותות תמיד, שלא יחשבו המון העם שיש בהם טבע מיוחד מחייב זה, אבל שם אותם עושים זה בעת מן העתים, וידעו זה עת מבלעדי עת^ו, ויתבאר בזה שהוא בא אליהם מצד הבורא ולא מעצמם, ושתבח החכם ויתברך.

¹⁴⁸ ואשר הביאני לזכר כל אלה הדברים הנה, שראיתי אנשים הפסידו^ו אותם מחשבותם כאשר חשבו בדברים האלה, וקצתם אמרו: הרחקתי שימות הנביא כשאר האדם, וקצתם שהרחיק שירעב ויצמא, וקצתם הרחיק שישגלו^ו ויוליד, וקצתם הרחיק שיעבר עליו^ו החמס והעול, וקצתם הרחיק שיעלם ממונו דבר מן הנמצאות. ומצאתי כל מה שהזכירו און ועול. אך התאמת לי שהחכמה במה שעשה הבורא בענין שלוחיו, היא דומה לשאר מעשיו, כמו שאמר (תהלים לג, ד) כי ישר דבר ה' וכל מעשהו באמונה. והמה לא ידעו מחשבות ה' ולא הבינו עצתו.

אנשים שלא הבינו מדוע נביאים התנהגו כבני אדם

בחכמה וכו' - ישנה סיבה וטעם לכך שה' לא שולח מלאכים בתור נביאים אלא בני אדם. השלוחים - הנביאים. שילאו - יתעייפו, אין ביכולתם. העלה - הסיבה. בחרפות - קללות וגידופים. עזבם - השאירם. עת מבלעדי עת - לפרקים, לא באופן קבוע. הפסידו - קלקלו. שישגלו - חיי אישות. שיעבר עליו - שיינוק.

ביאורים

ה - אותות הנביא

בניגוד למשה שהתנבא כשהוא ער ועומד על רגליו, שאר הנביאים מתנבאים בחלום או שומעים דיבורים סתומים, ואין ידע הנביא להבחין האם מה שמשמע הוא חלום או נבואה, הרי יכול להיות שהדיבור שהוא חשב כנבואה היה סך הכול דיבור שהוא שמע ממישהו או חלום סרק?

¹⁵⁰ הקדוש ברוך הוא היה עושה לנביאים סימן שעל ידו הם ידעו שהם נבואה או חלום. סימן שהיה מתחיל בתחילת ההתגלות ומסתיים בסימומה. סימן זה היה עמוד אש או עמוד ענן או אור בהיר.

¹⁵¹ את הסימן הזה לפעמים ראה גם כל העם ולא רק הנביא, כמו שקרה אצל משה. כאשר היה משה יוצא למקום הנבואה, תחילה היו השמים נקיים מכל ענן. כאשר דיבר אתו הקדוש ברוך הוא ירד עמוד הענן, וכשסיים לדבר עמו עלה הענן. כמו שנאמר (שמות לג, ח-יא): "והיה כצאת משה אל האוהל יקומו כל העם ויניצבו איש פתח אהלו... והיה כבא משה האהלה ירד... וראה כל העם את עמוד הענן עומד פתח האוהל וקם כל העם והשתחוו איש פתח אהלו, ודיבר ה' עם משה פנים אל פנים". כשמשה היה יוצא אל העם ומספר להם את נבואתו הם היו אומרים לו שהם יודעים שהקדוש ברוך הוא התגלה אליו, שהרי הם ראו את הענן יורד על האוהל בתחילת הנבואה, מתעכב שם פרק הזמן הדרוש לאמירתה, וכשהסתיימה - עלה הענן מעל האוהל.

¹⁵² סימן כזה היה לא רק אצל משה אלא גם אצל שאר הנביאים, ואף שהדבר אינו מוזכר ביחסי ישיר לנבואת אף אחד מן הנביאים, הכתוב מעיד על כך במקום אחר (תהילים צט, ו-ז): "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו... בעמוד ענן ידבר אליהם". ואם לשמואל היה סימן כזה אין שום סיבה שהוא לא התקיים אצל שאר הנביאים.

¹⁵³ ההבדל בין אותות משה לאותות החרטומים

ראינו לעיל שהנביא נבחן על ידי האותות שהוא עושה, אולם גם החרטומים שהיו במצרים עשו מופתים, ואם כן איך ניתן ללמוד מכל על אמינות הנביא?

¹⁵⁴ התשובה היא שמשעה עשה עשרה אותות - הפיכת המטה לנחש וחזרתו למטה, ותשע המכות (רבנו אינו מחשיב את מכת בכורות, מפני שמשעה לא היה מעורב בעשיית מכה זו ולא רק הקדוש ברוך הוא) והחרטומים עשו רק שלושה אותות - הפיכת מטה לנחש, דם וצפרדע, וכאשר התורה מתארת אותם היא מבליטה שגם את האותות הללו הם לא עשו כמו משה, אלא בצורה יותר חלשה וקטנה. התורה מדגישה דבר זה על ידי המילה "בלטיהם" (חסר א') המוזכרת בכל שלוש הפעמים - בהפיכת המטה (שמות ז, יא), במכת דם - (שם ז, כב) ובמכת צפרדע (שם ח, ג). מילה זו לא נכתבה סתם - כוונתה היא שהחרטומים עשו את האותות על ידי תחבולה וסתרת ולא בדרך נס, ושקרו באומנם שיש בידם לעשות נסים.

¹⁵⁵ משמעות המלים מורש לוט היא הסתר וכיסוי, כפי שמופיע בעוד מקומות במקרא, למשל (שמואל א כא, ו): "הנה היא לוטה בשמלה" - כאשר דוד בורח מעם שאול ומגיע אל אחימלך ומבקש ממנו אוכל וחרב, מציע לו אחימלך את חרב גולית הפלישתי ואומר לו שהיא לוטה בשמלה - בכוסה בשמלה.

פסוק נוסף הוא (ישעיה כה, ז): "ובלע... פני הלוט הלוט על כל העמים" - ישעיה מתנבא כאן שלעתידי לבא ה' יגאל את עם ישראל ויעשה סעודה, ובמהלכה הוא יסיר את המכסה וכל מי שיהיה בסעודה יוכל לראות את פני המלך.

במקום אחר נאמר (מלכים א יט, ג): "וילט פניו באדרתו" - כאשר אליהו בורח למערה וקובל על בני ישראל שעזבו את בריתו של הקדוש ברוך הוא, יוצאת בת קול ואומרת לו לצאת מן המערה ולראות את כבוד ה' עובר על פניו וכאשר אליהו שומע זאת הוא מכסה את פניו באדרתו.

"והמלך לאט את פניו" (שמואל ב יט, ה) - לאחר שאבשלום מת, סירב דוד להתנחם, כיסה את פניו וצעק בקול גדול: "בני אבשלום, אבשלום בני בני".

וכן (שמואל א יח, כב): "דברו אל דוד בלט" - שאול רצה לפגוע בדוד, לאחר ששאל הבטיח לתת לדוד את בתו לאישה בעקבות הריגת גולית, הוא שלח אליו בסתר (בלט) לומר לו שכדי לקבל את בתו הוא צריך להרוג מאה פלישתים (הוא קיווה שכך דוד יפגע).

¹⁵⁶ אם כן, כאשר התורה סיפרה על האותות שעשו החרטומים היא רצתה להראות את החולשה שבמעשיהם של החרטומים ולא לשבח אותם, כאדם אמר דברים נכונים ושמועין אמר טעות, או לוי עשה מעשה טוב וחבולון עשה מעשה רע, כך גם התורה הזכירה תחילה את המופתים שעשה משה שהיו אמיתיים ואז היא עברה למעשים של החרטומים שהיו שקריים ולא אמיתיים.

¹⁵⁷ החרטומים עשו את ה'נסים' שלהם על ידי תחבולה - הם לא הפכו את המים לדם, אלא רק לקחו קצת מים ושינו את צבעם, וכן במכת הצפרדעים - הם הצליחו להבריח את הצפרדעים ממקום מסוים ביאור על ידי חומר כל-שהוא ששמו לידם, אלא שעל ידי תחבולות כאלה ניתן לעשות דברים במקום מסוים ובכמות קטנה בלבד. לעומת זאת משה הפך את כל מימי היאור לדם ומילא את כולו בצפרדעים - דברים שלא יתכן לעשותם על ידי תחבולות ומוכרח הוא שנעשו בכוח אלוקי אמתי, שהרי אף אדם לא יכול לשנות בפרק זמן מידי מרחבים עצומים כאלה אלא רק הקדוש ברוך הוא, כמו שנאמר (תהילים קלו, ד): "לעושה נפלאות גדולות לבדו, כי לעולם חסדו".

לעילי נשמת מרת מרי בת מסודי בן הרוש ע"ה

ה-¹⁴⁹ ועמדתי על שהנביאים היה מתאמת אצלם שהדבר שהיו שומעים, היה מאת בורא קדם שייחסהו הבורא אצל עמו, והוא, שהיה נראה לו אות, מתחלת עם התחלת הדבור ותשלם עם השלמתו, והיא אם עמוד ענן או עמוד אש, או אור בהיר מבלעדי האורים הרגילים, וכאשר ראה הנביא זה, יתברר לו בלי ספק כי הדבור מאת הבורא.¹⁵¹ ואפשר שיראוהו גם כן העם, כמו שהיו עם משה כשהיה נפרד מהם ללכת אל מקום הנבואה, היו עומדים ומביטים באויר והוא צח בלי ענן, ועיניהם אל משה. וכאשר היה מגיע למקום הנבואה, היה יורד הענן בעמוד, ועמד עד אשר ידבר עמו, ויעלה וישוב אליהם, כמו שאמר (שמות לג, ח) והיה כצאת משה אל האהל יקומו כל העם ויניצבו איש פתח אהלו. וכאשר ישוב אליהם ויגיע שליחותו, היו אומרים: אמת, אנו ראינו נקיות האויר קדם הגיע וירידת עמוד הענן בהגיעך והיה עכובו כשעור שמעך הדברים אשר אמרת אלינו.¹⁵² ועוד, כי מצאתי קצת הנביאים אשר לא פרש בענינו שהיה מדבר אלינו בעמוד ענן, התבאר מענינו בספר אחר שהיתה נבואתו כן. כי שמואל הובא עם משה ואהרן, ואמר על הכל¹⁵³ (תהלים צט, ז) בעמוד ענן ידבר אליהם, וכאשר מצאתי כזה בשמואל, אין ספק, כי רבים מהנביאים כמוהו.

¹⁵⁴ ואם ישאל שואל איך עמדו החרטומים כנגד משה ואותותיו? ¹⁵⁴ נאמר: כי האותות אשר עשה משה עשרה, הפיכת המטה והתשעה האחרים, לא זכרה התורה שעשו נגדו כי אם השלשה. והשלשה גם כן לא זכרה התורה להשוות בינם ובינו אבל זכרה זה לשנות מעשהו ומעשיהם, והוא שבארה שמשה עשה דבר נראה פאשר צוה ה', ושאלה עשו דבר נסתר ונעלם, פאשר חוקרים עליו ומגלים אותו ותראה התחבולה בו, כמו שאמרה בשלשה (שמות ז, יא) ויעשו החרטומים בלטיהם, ¹⁵⁵ וזאת המלה בלשון נופלת על הדבר הנסתר והנעלם, כמו שאמר (שמואל א' כא, ט) הנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד.

וכמו (ישעיה כה, ז) פני הלוט הלוט על כל העמים. (מלכים א' יט, ג) וילט פניו באדרתו. (שמואל ב' יט, ח) והמלך לאט את פניו. (שמואל א' יח, כב) דברו אל דוד בלט, והדומה להם.¹⁵⁶ וכאשר פרשה התורה באמרה בלטיהם או בלטיהם, התבאר כי זה לגנות פעלם לא לאמתו, וזה פאמר: אמר ראובן דברים ישרים ואמר שמעון דברים מעוותים, או תאמר עשה לוי מעשה טוב ועשה שמעון מעשה רע, כי אינך כמון כי אם להבדיל בין שני המאמרים ושני המעשים לא להשוות ביניהם.¹⁵⁷ וכיון ששמתי זה השרש, איננו צריך להראות איך היה אפשר בו שיעשו תחבולה בחלקים מעטים מן המים ומשנים אותם בצבעים, ואיך היו משליכים בקצת אגמי המים להבריח מהם הצפרדעים, אלא שאלו החלקים לא יתכן כמוהם בגרמים הגדולים. אבל אשר עשה משה ששנה מי היאור כלם, ושעורו מהלך ארבע מאות פרסה מעלא"ק עד מריו"ט. וכן העלה הצפרדעים מפלו, מה שאי אפשר בו תחבולה ולא ערמה אבל הוא מעשה העוזז החכם היכול, כמו שאמר (תהלים קלו, ד) לעשה נפלאות גדולות לבדו.

שייחסהו - ישלח. הכל - כולם: משה, אהרון ושמואל. הפיכת המטה - לנחש. והתשעה האחרים - תשע המכות (ראה ביאורים). השלשה - הפיכת המטה, הדם והצפרדע. לשנות - כדי ללמדנו את השוני ביניהם. נופלת - מתפרשת. בגרמים - בעצמים. העוזז - הגיבור, בעל כוח.

ביאורים

158 חטאו של יונה

מהדורת אור עציון

ואם נשאל כיצד הקדוש ברוך הוא, היודע הכול, בחר לשלוח את יונה לנינוה אף שיונה היה עתיד לברוח מן השליחות, שהרי אי אפשר שהוא לא ידע שיונה יברח ממנו?

התשובה היא שיונה נשלח כבר פעם אחת אל נינוה והלך וניבא להם לפני השליחות הכתובה בספר יונה. ואף על פי שהדבר אינו כתוב במפורש אנו מחויבים להאמין בכך מפני שני טעמים: א. שזוהי דרכם של הנביאים לקיים את ציווי האל. ב. ה' בחר רק בנביאים שיקיימו את ציוויו.

159 מציאות כזו, שהנביא מוסר את שנאמר לו בנבואה אף שהדבר אינו מוזכר בתורה בפירושו, נמצא בתורה פעמים רבות, שהרי נאמר בתורה עשרות פעמים: "וידבר ה' אל משה לאמור, דבר אל בני ישראל וכו'" ולא מופיע בתורה שמושה באמת אמר זאת לישראל, חוץ ממקומות ספורים שנאמר בהם: "וידבר משה כן".

160 כך גם כאן - יונה הלך לשליחות הראשונה - זו שלא כתובה בתנ"ך, וברח רק מהשליחות השנייה - זו המופיעה בתנ"ך, מפני שפחד שאם אנשי נינוה יחזרו בתשובה, הנבואה תבטל והעונש לא יגיע, וכשהנבואה תבטל יחשבו שהוא נביא שקר. לכן הוא יצא מארץ ישראל שרק בה שורה הנבואה.

161 כך גם מפורש בסוף הספר (יונה ד, ב): "אנא ה' הלא זה דברי עד היותי על אדמתי, על כן קידמתי לברוח תרשישה". בבריחה הזאת לא חטא יונה, מפני שה' עוד לא אמר לו שהוא שולח אותו עוד פעם אלא יונה ברח מארץ ישראל בכדי שה' לא ישלח אותו בעתיד אם כך הוא יחליט, אבל לא מדובר שהוא שלח אותו ויונה לא הסכים ללכת.

158 **ואם ישאל שואל איך נבחר יונה לשליחותו וברח ממנו, והחכם איננו בוחר מי שימרהו?**
אמר: כבר הסתכלתי בדבר יונה ולא מצאתי כתוב שאומר כי הוא לא הגיע השליחות הראשונה, אף על פי שלא מצאתיו גם כן אומר שהגיע אותה, אף חובתי להאמין בזה כדרך כל הנביאים ושהחכם לא בחר לשליחותו מי שלא יגיע, וכתוב מצאתי הכתוב אומר (בכמה מקומות) וידבר ה' אל משה לאמור, דבר אל בני ישראל לאמור, ואיננו מפרש וידבר משה כן אל בני ישראל כי אם בקצתם. 160 אבל ברח יונה משני דברים, שישלחהו פעם שנית בשליחותו, כי עלה בלבו כי הראשונה התראה, והשנייה לאים ולהפחיד בענש, ופחד יונה שיעדם בדבר וישובו, ויסתלק היעוד ההוא, ויחסו אותו אל הפז, ויצא מן הארץ אשר יעדם הבורא שתהיה בו הנבואה. 161 וזה מפרש באחרית מאמרו (יונה ד, ב) אנא ה' הלא זה דברי עד היותי על אדמתי על כן קדמתי לברח תרשישה. ולא היה עליו בזה חטא, מפני שלא אמר לו אלהיו הנני שולח אותך שנית, אבל היה זה דבר שעלה על לבו ודחה מה שאפשר להיות או שלא להיות, והשיבו אלהינו אל הארץ המיוחדת בהכרח, עד שנבא אותו ושלחו, ונשלמה חקמתו.

כיצד יתכן שיונה
נבחר וברח
משליחותו

ביאורים

162 1- אמיתות המסורת

מהודרות אור עציין

לאחר שבפרקים הקודמים עמד רבנו על כך שאנו חייבים לשמוע לקול ה' ולקיים מצוותיו, ולאחר שהוכיח לנו שחייבים לשמוע לקול הנביאים, עתה הוא מבהיר מדוע התורה אינה מורכבת רק ממצוות המחייבות אותנו אלא מובאים בה ספורים רבים על האבות.

163 בתורה כתובות בקיצור תולדות עם ישראל, שמהן ניתן ללמוד את דרך החיים הנכונה, ועליהן נוספו המצוות והוצמד להן השכר שיקבל האדם כאשר יקיים את המצוות המוטלות עליו. מבנה זה הוא המבנה של כל ספרי הנביאים ושל כל ספרי הדתות שבעולם, המורכבים משלושה אלמנטים: תחילה כותבים את הדברים שיש לעשות ואת אלה שאסור לעשות, לאחר מכן כותבים את השכר למי שעומד בכך ואת העונש למי שלא עומד בכך, ולבסוף מביאים סיפורים על אנשים שעשו מה שצו ורווח להם, ועל אנשים שלא הקשיבו לציוויים ונענשו. כל הדרכה צריכה להיות מורכבת משלושת המרכיבים הללו - אזהרה, שכר ועונש וסיפור מאמת.

164 אנו מתנהגים כך גם בחיי היום יום, למשל (משל זה מובא בספרא פרשת אחרי מות א, ב וברשי" ויקרא טז, א), כאשר אדם חולה והוא הולך לרופא, והרופא רואה שסיבת המחלה היא יתר לחץ דם, אם הוא רק מצווה אותו לא לאכול בשר ולא לשתות יין, הוא מועיל לו אך רק באופן חלקי; ואם הוא מוסיף ומפרט את הנזק שיכול להיגרם לחולה אם לא יקשיב לו - הוא עלול להתעלף, ואם הוא ימשיך לעבור על ההוראות הוא יצטרך להתאשפז בבית חולים, ואם גם שם הוא לא יקשיב לרופאים הוא יגיע לכלל מוות - הוא מגביר את התועלת שבהוראות אך עדיין לא באופן שלם; ואם הרופא ממשיך ומספר לו על אדם פלוני שחלה באותה מחלה והמשיך לאכול בשר ולשתות יין ודבר זה גרם לו תחילה לעילפון עד שלבסוף הוא נפטר, ולעומת זאת אדם אחר שהקשיב לרופא ונרפא לחלוטין מן החום, הוא משלים את התועלת שבהוראותיו. לכן כל ספר הדרכה חייב לכלול את שלושת הנושאים האלה.

165 ה' ידע שבמשרת הדורות הבאים יהיו אנשים שלא ראו בעיניהם את הניסים, וכדי שהם יוכלו להאמין בו ובהוראתו הוא טבע באדם את האמון בסיפורים שהוא שומע מאנשים אחרים ואת היכולת לדמיין כאילו הוא היה באותו המקום וראה ושמע את אותו הסיפור. האדם מאמין בנתונים וסיפורים שאחרים מספרים לו וחי על פיהם, למשל אדם הרוצה לבחור מלאכה ממנה הוא יוכל להתפרנס בכבוד, שואל אנשים והם מספרים לו על מלאכה פלונית שהיא מאוד מתאימה לו וניתן להתפרנס ממנה בכבוד והוא מאמין להם. אילו לא האמון הזה, הוא לעולם לא היה מוצא עבודה טובה בשבילו. האמון בסיפורים גם מונע מן האדם סכנות, למשל כאשר אומרים לו לא ללכת בדרך פלונית מפני שהיא מסוכנת והוא נמנע ללכת מאותה הדרך, אף ששמע זאת מפי אנשים שמעולם לא הכיר.

166 אמון זה הוא מחויב המציאות. הן במישור הכללי, כגון בעניין הנהגת הממשלה את תניינה - דרכו של המלך לצוות את העם על ידי שליחים, ואם אנשים לא יאמינו לשליחים אלא רק למלך עצמו, לעולם לא הייתה יכולה להיות הנהגה, מפני שלמלך אין זמן לעבור בכל מקום ולצוות את העם. והן במישור הפרטי - אדם ללא אמון לא יכול לדעת מי היה סבו אם לא ראהו, וכן מה היא ירושת אביו, והוא לא יכול לדעת בוודאות מי היא אימו שהרי הוא לא ראה אותה ברגע שילדה אותו אלא סיפור לו שהיא אימו, וכל שכן שהוא לא יכול לדעת מי הוא אביו לבד ללא אמון בדברי אחרים. על כן אנו צריכים לדעת שכל הוויית האדם וידיעתו בנויה על ידיעות שאחרים סיפרו לו, ומי שלא מאמין בכך דומה לשיטה השלוש עשרה במאמר הראשון.

167 מסורת אמינה היא בדיוק כמו ראיית דבר על ידי העיניים, ועל כך אמר ירמיה (ב, י-יא): "כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וראו הן היתה כזאת, ההמיר גוי אלהים והמה לא אלהים". ירמיה אומר לבני ישראל - לכו אל כתיים וקדר ותשאלו אותם האם היו עמים שהחליפו את האל שלהם באל אחר, אף שבאמת אלה אינם אלים. ירמיה אומר: "והתבוננו מאוד", וזאת מפני שיש הבדל מהותי בין ראייה בפועל לבין מסורת העוברת מפה לאוזן, שהרי המסורת יכולה להתעוות מפאת שני דברים: א. כאשר אדם טועה בשוגג - מחליף או משמיט פרטים מן הסיפור. ב. כאשר אדם משנה את הסיפור במזיד, בגלל איזו שהיא מטרה שיש לו. ולכן יש להתבונן מאוד.

168 אלא שאם כן, כיצד ניתן להאמין למסורת? אלא שטעות במסורת יכולה להיווצר רק ביחידים המעבירים דבר, אולם המסורת שלנו בנויה על יציאת מצרים, מעמד הר סיני וכו' - ניסים שקרו להמון העם, ולא יכול להיות שכל האנשים האלו ישקרו את אותו השקר יחד או ישכחו כולם את אותם הפרטים, הרי חייב להיות אחד לפחות שיאמר את האמת והשקר יתגלה לעיני כל, ולכן אין לנו אלא לקבל את הסיפור שסיפרו לנו כאמיתי.

1-162 ואחר פן אבאר ענין ספרי הקדש, 163 ואמר כי הוא קצר לנו מכלל מה שהיה בזמן החולף הגדות נתקן בהם לעבודתו, זכרם בספרו, וחבר אליהם מצותו, וסמך אליהם מה שהוא גומל עליהם, והיה זה תועלת קימת לעולם. והוא שכל ספרי הנביאים וספרי החכמים מכל עם, אף על פי שהם רבים, אינם כוללים כי אם שלשה פרשים. תחלתם בסדור הצווי והאזהרה, והם שער אחד, והשני, גמול וענש, והם פריהם, והשלישי, הגדת מי שהיטיב בארצות והצליח, ומי שהפסיד בהם ואבד. כי התקון השלם לא יהיה כי אם בקבוצת אל השלשה. 164 והמשל בזה אמר, כמי שנכנס אל חולה שיש לו קדחת, והתברר לו כי סבת חליו תגברת הדים. ואם אמר לו: אל תאכל בשר ואל תשתה יין, כבר תקן מענינו, ולא התקון השלם, ואם יוסיף ויאמר לו: שלא תטרוף דעתך, כבר הוסיף בתקון, ואינו עד עתה שלם, עד שיאמר לו פאשר קרה לפלוני, וכאשר יעשה זה כבר נשלם תקונו. ועל פן קבצו הספרים אלה השלשה פרשים, ואיני צריך לזכר דבר מהם מפני רבם.

165 ואחר פן אמר שהחכם יתעלה, מדעתו שתורותיו ודברי אותותיו צריכים בארץ הזמן אל מעתיקים, כדי שיתאמתו לאחרונים כמו שהתאמתו לראשונים, שם בשקלים מקום לקבול ההגדה הנאמנת ובנפש מקום להתישב בה כדי שיתאמתו בו ספריו והגדותיו. ואני רואה לזכר חלקים מאמתות ההגדה, וללא כי הנפשות מתישבות שיש בעולם הגדה אמתית, לא היה אדם מקנה מה שדרכו לקותו ממה שייבשר בו בהצלחה בסחורה והתועלת במלאכה פלונית שכח האדם וצרכו מושמים לקנות, ולא היה גם כן ירא ממה שיארים ממנו - מספנת הדרך הפלוני ומן ההכרזה במניעת המעשה הפלוני, אם לא יקנה ויירא יפסדו לו כל עניניו. 166 אם לא יחשב שיש בעולם הגדה, לא יקבלו מצות מלכם ולא הזרתו, כי אם בעת שיארו אותו בעיניהם וישמעו דבריו באזניהם, וכשלא יהיה עמם יסתלק קבול מצותו והזרתו, ואלו היה זה פן, בטלה ההנהגה ואבדו הרבה מבני אדם. ולולי שיש בעולם הגדה אמתית, לא היה מגיע האדם לדעת שהו קנן אביו וזה ירשת קננו, וגם לא היה מגיע לדעת שהוא בן אמו, כל שפן שיהיה בן אביו, והיו עניני בני אדם בספקות, עד שלא יאמינו כי אם במה שיפיל חושם עליו בעת נפילתו בלבד. וזה הדעת קרוב מדעת המתעלמים אשר זכרנו במאמר הראשון.

האדם מאמין במה שמספרים לו (בהגדה)

מפסדי ההגדה

167 כבר אמרו בספרים כי ההגדה הנאמנת אמת נאמנת (הדבר) המשג בראות, הוא אמרו (ירמיה ב, י) כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד, ולמה הוסיף בשער ההגדה והתבוננו מאד, אמר כי ההגדה יפל בה ההפסד מה שלא יפל במוחש משני צדדים. אחד מהם מדרך הסברא, והאחר מדרך ההגדה, ועל פן אמר והתבוננו מאד. 168 וכאשר השתדלנו באלה השני ענינים, איך נאמין ההגדה עליהם? מצאנו בשכל כי הסברא וההגדה אינם נעלמים אלא מן היחיד, אף הקבוצת הרב סברותם לא יתחלקו, אף אם יזידו ויסקימו על בריאת ההגדה לא יעלם זה בין ההמון מהם, אף תהיה הגדתם בכל מקום שתצא, תצא עמה הגדת הסקמותם. וכאשר תראה הגדת אבותינו בני ישראל על אלה השלשה פרשים, תמצאה נצלת מאלה הטענות ברורה נאמנת.

בזמן החולף - בעבר. הגדות - אמרות. שהוא גומל - השכר והעונש. הגדת - סיפור. מדעתו - מתוך ידיעתו. מעתיקים - מעבירים מדור לדור. בשקלים - בשכל האדם. ההגדה - מסורת, להאמין לדברים שלא ראית ממש בעיניך. לקנות - לרכוש את המלאכה. נפילתו - הרגשתו. הסברא - אנשים שטועים בהבנת הדברים. ההגדה - מזיד, אנשים שמטעים במקוון. אף - אף. הסקמותם - שהמציאו בשקר.

ביאורים

169 ז - נצחיות התורה

מהדורת אור עציון

בפרק זה יתברר שהתורה נצחית ולא יכולה להתבטל ולבוא תורה אחרת במקומה, כמו שטוענים הנוצרים והמוסלמים שהתורה ניתנה רק לזמן קצוב, ואחר כך היא התחלפה בתורה אחרת.

בני ישראל קיבלו במסורת שמצוות התורה קיימות לעד, ואינן יכולות להתבטל. כמו כן, המצוות הכתובות בתורה אינן משל, כמו שטענו הנוצרים או פילון האלכסנדרוני.

פילון טען שהרבה דברים בתורה הם רק משל, למשל אברהם סימל את ההסתכלות והעיון, יצחק את אהבת הטבע ויעקב סימל את המעשים. השמים מסמלים את השכל והארץ היא סמל לחושים. העולם נברא בששה ימים מפני שזהו מספר המתחלק לכמה חלקים. בייחוד חביב מספר "שבעה" על פילון. הוא מביא כמה דוגמאות להוכיח את חשיבות המספר שבעה. יש שבעה איברים חיצוניים באדם, כמו הראש, העין וכו'. יש שבעה מזלות, שבעה חדשים ללילית ילד (ילד הנולד לשבעה חדשים הוא בר קיימא). כתשובה לדבריו נצטוונו לעשות את המצוות בדיוק כמו שהן כתובות, למשל, נצטוונו להניח תפילין באופן ממש על היד והראש, ולא יתכן שדברים אלו הם משל לרעיון מסוים.

¹⁷⁰ ניתן להוכיח שהתורה נצחית מהפסוקים עצמם - נאמר בתורה פעמים רבות: "לדורותיכם", "חקת עולם", "ברית עולם", וכן נאמר (דברים לג, ד): "תורה ציווה לנו משה מורשה". ועוד, שהאומה אינה עומדת אלא בזכות תורותיה, ומכיוון שהבורא הבטיח לנו שהאומה תעמוד לנצח, כמו שנאמר (ירמיה לא, לד-לה): "כה אמר ה' נתן שמש לאור יומם חוקות ירח וכוכבים לאור לילה רגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו, אם ימשו החוקים האלה מלפני נאום ה' גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים", ברור שגם התורה צריכה להיות נצחית.

¹⁷¹ גם מלאכי, הנביא האחרון, תלה את נצחיות התורה בביאת המשיח - "זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים, הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא" (מלאכי ג, כב-כג). על כן אנו חייבים לומר שהתורה תישמר עד ביאת המשיח.

¹⁷² ישנם חכמים מעמנו הרוצים להוכיח שלא יכול להיות שהתורה תתבטל, בגלל שנתנית התורה יכולה להיות בארבעה אופנים, ובכל ארבעת האופנים האלו לא יתכן שהיא תתבטל.

אופן ראשון - כאשר הבורא פירש בנתינת התורה שהיא נצחית לדורות עולם, ואז לא יתכן שהיא תתבטל.

¹⁷³ **אופן שני** - כשהבורא נתן את התורה לזמן קצוב, למשל למאה שנה. אם כך היה, אזי בתוך אותן מאה שנים לא יתכן שהתורה תתבטל, שהרי כך הבטיח ה', ולאחר אותן מאה שנים - אין הדבר נחשב לביטול, מפני שכבר הגיע הזמן שתוקפה של התורה פג.

¹⁷⁴ **אופן שלישי** - כאשר הבורא הגביל את התורה רק למקום מסוים, כגון לארץ מצרים. במצב כזה, במצרים עצמה לא יתכן שהתורה תתבטל שהרי כך הבטיח ה', ומחוץ למצרים התורה אינה מתבטלת שהרי שם היא מעולם לא היתה תקפה.

¹⁷⁵ **אופן רביעי** - כאשר הבורא תלה את התורה במשהו אחר, למשל אם אמר: קיימו את התורה כל עוד מי הנלוס זורמים. כאשר זה המצב, כל עוד זורמים המים - אי אפשר לתורה להתבטל, וכשהם יפסיקו לזרום - התורה ממילא כבר לא קיימת.

אם כן ראינו שלא יתכן שהתורה תתבטל בשום מצב.

¹⁷⁶ יש הטוענים שישנה עוד אפשרות נוספת, שאם היא מתקיימת ביטול התורה הוא אפשרי - הקדוש ברוך הוא ציווה לקיים את התורה כל הזמן, עד שהוא יצווה לקיים תורה אחרת. אולם גם באופן זה לא יכול להיות ביטול, מפני שקיים זמן כל-שהוא בעתיד שבו התורה צריכה להתבטל, זמן שידוע לקדוש ברוך הוא מראש ולעם מזמן שצווה בתורה החדשה, ואם כן, התורה הישנה לא הייתה נצחית אלא זמנית. השימוש במילה 'ביטול' מתאים רק כלפי דבר שאמור היה להיות נצחי וביטולו אותו, אך לטענתם התורה ניתנה מראש באופן זמני, ואם כן המושג 'ביטול' אינו שייך לכאן.

ז-169 וְכִינּוּן שֶׁהִקְדַּמְתִּי אֵלָהּ הַדְּבָרִים, אֲנִי רוֹאֶה לְסִמּוֹךְ לַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַדְּבָרִים בְּבִטּוֹל הַתּוֹרָה¹⁶⁹ כִּי זֶה מִקּוּמוֹ, וְאִמְרוּ כִּכְרֹב קִבְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְבֻלָּה גְּמוּרָה שֶׁמִּצְוֹת הַתּוֹרָה אֲמָרוּ לָהֶם הַנְּבִיאִים עֲלֵיהֶם שְׁלֹא יִבְטְלוּ, וְאֲמָרוּ שֶׁשִּׁמְעוּ זֶה בְּמֵאֲמָרוֹ מִפְּרֹשֶׁ יִסְתַּלַּק מִמֶּנּוּ כֹּל מִחֻשָּׁב וְכֹל סִבְרָא.¹⁷⁰ וְאַחַר כֵּן הִתְבּוֹנַנְתִּי בְּסִפְרִים, וּמִצְאֵתִי מַה שֵּׁיֵשׁ בְּהֶם מוֹרָה עַל זֶה, תַּחֲלָה שֶׁרַב הַמִּצְוֹת כְּתוּב בְּהֶן לְדוֹרוֹתֵיכֶם. וְעוֹד מַה שֶּׁאֲמַרְהָ (דברים לג, ד) תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשֶּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב. וְעוֹד כִּי אֲמַתְנוּ אֵינְנָה אֵמָה כִּי אִם¹⁷¹ בְּתוֹרוֹתֶיהָ, וְכִינּוּן שֶׁאֲמָרוּ הַבּוֹרָא שֶׁהָאֵמָה תַעֲמֹד¹⁷² כֹּל עֲמִידַת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, מִן הַהֲכָרַח שֶׁתַעֲמֹד תּוֹרוֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְהוּא אֲמָרוּ (ירמיה לא, לה) כֹּה אָמַר ה' נָתַן שֶׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם חֻקֹּת יָרֵחַ וְכוֹכָבִים וְגוֹמֵר אִם יִמְשׁוּ הַחֻקִּים הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵי נְאֻם ה' גַּם זָרַע יִשְׂרָאֵל וְגו'.¹⁷¹ וְרִאֲיִתִּי בְּאַחֲרִית הַנְּבִאוֹת, מִזְהִיר עַל שִׁמִּירַת תּוֹרַת מֹשֶׁה עַד יוֹם דִּין וְשִׁלְיחוֹת אֲלֵיהוּ הַנְּבִיאִים קִדְּם, הוּא אֲמָרוּ (מלאכי ג, כב) זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחֹרֵב עַל כֹּל יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים. (שם ג, כג) הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא.

¹⁷² וְרִאֲיִתִּי אֲנִישִׁים מֵאֲמַתְנוּ שֶׁמִּבְּיָאִים רְאִיָּה לְדַחוֹת בְּטוֹל הַתּוֹרָה מִדְּרָךְ הַכִּלְלִי, וְאוֹמְרִים לֹא תִמְלַט הַתּוֹרָה כִּשְׁמִצְוָה בְּהַ בּוֹרָא מֵאֲחָד מֵאַרְבַּעַה עֲנִינִים. אִם שִׁפְרֹשׁ בְּהַ שֶׁהִיא עוֹלָמִית, וְזֶה לֹא יִתְכַּן לְבִטְלָהּ.¹⁷³ אוֹ שִׁשִּׁימָה בְּחֻלְק מֵהַזְּמַן, כִּאֲלוֹ אֲמָרוּ עֲשׂוּ זֶה מֵאָה שָׁנָה, וּבִטּוֹל פְּחוֹת מֵמֵאָה שָׁנָה לֹא יִתְכַּן, וְאַחַר הַמֵּאָה כִּכְרֹב נִשְׁלַם וְלֹא יִפְלֹ עֲלֵיו בְּטוֹל.¹⁷⁴ אוֹ שֶׁתִּהְיֶה נִסְמָךְ אֶל מִקּוֹם, כִּאֲלוֹ אֲמָרוּ עֲשׂוּ זֶה בְּמִצְרַיִם, וּבְמִצְרַיִם לֹא יִתְכַּן לְבִטְלוֹ, וְאִם יִצְוָה בְּזוֹלְתוֹ¹⁷⁵ בְּזוֹלַת מִצְרַיִם אִין בְּטוֹל. אוֹ שֶׁתִּהְיֶה מְעַלְל בְּעֵלָה¹⁷⁶, כִּאֲלוֹ אֲמָרוּ עֲשׂוּ זֶה בְּעֵבֶר שְׁמִימֵי הַיָּאֹר נְגָרִים, וְקִדְּם שִׁיעֲמָדוּ מִימֵי הַיָּאֹר לֹא יִתְכַּן לְבִטְלוֹ, וְאִם יִצְוָה בְּזוֹלְתוֹ אַחַר עֲמִידַת הַמַּיִם אֵינְנוּ בְּטוֹל.¹⁷⁶ וְכִאֲשֶׁר יֵאמָרוּ לָהֶם, וְהִנֵּה הִנֵּה חֻלְק חֲמִישִׁי הוּא הַתּוֹרָה אֲשֶׁר הִגְבִּיל לָהּ זְמַן, וְלֹא יִסּוּרוּ בְּנֵי אָדָם מֵעֲשׂוֹתָהּ עַד אֲשֶׁר יִצְוּ בְּזוֹלְתָהּ, אוֹמְרִים¹⁷⁷ וְזֶה גַּם כִּן אִלוֹ הִיָּה הִיָּה בְּחֻלְק מֵהַזְּמַן, כִּי הַמִּזְדָּה תִּהְיֶה יְדוּעָה אִם אֲצֵל הָאֱלֹהִים עַל אֲמַתְתָּהּ אוֹ אֲצֵל בְּנֵי אָדָם אֶל עַת הַצּוּוִי הַשָּׁנִי, וְעַל שְׁנֵי הָעֲנִינִים יַחְדָּו וְיִבְטַל הַבְּטוֹל בְּמִצְרַיִם, וְיִהְיֶה זְמַן הַתּוֹרָה חֻלְקִי בְּשִׁכְל מִתְחַלַּת הַצּוּוִי בְּהַ. וְקִצְתָם אוֹמְרוּ, זֶה הַחֻלְק הַחֲמִישִׁי לֹא יִתְכַּן, כִּי הַתּוֹרָה הַכִּלְלִית וְהַחֻלְקִית לֹא הִיוּ כִּי אִם שְׁלֹא יִשְׁאָר דְּבַר סֵתָם.

כל הדברים הנראים כביטול של התורה באמת אינם ביטול

לעילוי נשמת שמונת ההרורים בפיגוע במרכז הרב הי"ד
לעילוי נשמת אימנו רות בת שרה ברכץ ע"ה

בְּבִטּוֹל הַתּוֹרוֹת - האם ייתכן שהתורה תבוטל ושהיא אינה נצחית. **אֵינְנָה אֵמָה כִּי אִם** - המאפיין את האומה הישראלית. **תַעֲמֹד** - תתקיים. **מִדְּרָךְ הַכִּלְלִי** - באופן כללי. **יִפְלֹ** - יחול. **נִסְמָךְ** - מצורף (ציווי התורה). **בְּזוֹלְתוֹ** - ציווים אחרים (מנוגדים לציווי הראשון). **בְּזוֹלַת מִצְרַיִם** - מחוץ למצרים. **מְעַלְל בְּעֵלָה** - תלוי בסיבה. **וְכִאֲשֶׁר יֵאמָרוּ לָהֶם** - לאותם אנשים. **אוֹמְרִים** - בתשובה לטענה זו.

ביאורים

¹⁷⁷ שבע טענות כנגד נצחיות התורה

מהדורת אור עציון

ישנם הסוברים שאין סתירה בין נתינת התורה וקיומה על ידי הבורא ליכולתו לבטלה, והביאו לכך שבע טענות:

טענה ראשונה - אנשים מדמים את התורה לחיים ומוות, כמו שהבורא נתן לאדם חיים ובשלב כל-שהוא הוא עתיד למות, כך גם התורה ניתנה לבני האדם ובשלב כלשהוא היא אמורה להתבטל.

¹⁷⁸ אולם על טענה זו יש שתי תשובות: 1. המוות אינו סותר את החיים, אלא החיים בעולם הזה הם הדרך לעולם הבא, ואם כן האדם מקבל חיים גופניים על מנת שיום אחד הם יסתיימו והוא יעבור לעולם הבא. לעומת זאת, ביטול התורה סותר את נתינתה, מפני שכל תורה שתבוא אחריה עתידה להתבטל - התורה השנייה תבטל את הראשונה והשלישית תבטל את השנייה וכך הלאה, וזה דבר שאינו הגיוני. 2. לתורה יש מטרה אחרת שאליה היא מביאה - להכשיר את בני האדם לחיי העולם הבא, ואם מטרתה של התורה השנייה היא לבטל את התורה הראשונה ולהחליף אותה, אם כן המטרה שלה היא עצם היותה ולא הבאת האדם לעולם הבא.

¹⁷⁹ **הטענה השנייה** - אדם חי מחויב לשמור את התורה, וכשהוא נפטר התורה מתבטלת אצלו. אם כן אפשר הדבר שהתורה תתבטל.

אולם ההשוואה אינה נכונה, משום שהמת לא חייב בכלל בתורה - כל עוד האדם היה חי הוא היה חייב, וכשנפטר הוא נעשה פטור מן התורה ואין כאן שום ביטול. ועוד, ישנו כלל חשוב: "אין דנין אפשר משאי אפשר" (סוכה ג, ב) - לא ניתן להשוות בין המתים, שאינם יכולים לקיים את התורה ופטורים ממנה (אי אפשר), למצב בו אפשר להמשיך לקיים את התורה הקודמת ואין צורך לבטלה ולעבור לתורה חדשה (אפשר).

¹⁸⁰ **הטענה השלישית** מבוססת על העובדה שישנן מצוות שאנו פטורים מהם בחלק מהזמן, למשל שבת - אנו שומרים את השבת רק יום אחד בשבוע, ובמשך שאר השבוע היא מתבטלת, וכן צום יום כיפור, אנו חייבים בו רק יום אחד בשנה ובשאר השנה היא מתבטלת, כך גם נאמר על התורה שחייבים לקיימה תקופה מסוימת, ואחר כך פטורים ממנה.

¹⁸¹ אולם גם השוואה זו אינה נכונה, מפני שאלו הן מצוות מיוחדות שכל עניינן הוא חוסר התדירות, למשל, אם בכל יום הייתה שבת, העולם לא היה מתקיים מפני שלא היה לאדם אוכל ובגד ומגורים, וכך גם יום הכיפורים - לא ניתן לצוות את האדם לצום כל יום, שהרי הוא ימות. לעומת זאת ברור שאפשר לצוות את בני האדם לקיים את התורה כל הזמן, ואף אחד לא יפגע מכך.

¹⁸² **הטענה הרביעית** מבוססת על השוואה למצבם של בני האדם - יש עשירים שמתרוששים וישנם עניים שמתעשרים, ישנם עיוורים שפתאום מתחילים לראות וכן להפך, והקדוש ברוך הוא עושה זאת בזמן שהוא רואה לנכון. כך גם בעניין התורה - ה' נתן אותה בזמן מסוים, ולאחר זמן הוא מבטל אותה.

¹⁸³ אולם לא ניתן להשוות בין הדברים, מפני שכל אחד מן המעשים שתוארו הינו שכר או עונש הקורים בעולם בגלל מעשים שנעשו - על מעשים טובים מקבלים שכר טוב ואילו על מעשים רעים מקבלים עונש. אולם התורה אינה שכר או עונש על מעשים אחרים שעשה האדם. ואם יעלה על לב האדם לומר כן, נוכיח לו שהתורה אינה תגמול, מפני שהתורה הראשונה לא יכולה להיות תגמול לשום דבר, שהרי לא הייתה לפני שום תורה אלא היא הראשונה ואם כן לא היו לפני שום מצוות ועבירות. דבר זה מוכיח שהתורה אינה תגמול על מעשים קודמים.

¹⁸⁴ **טענה חמישית** - אנו רואים שכל העולם משתנה ושום דבר לא נשאר באותו המצב, למשל - צבעו של התמר הוא בתחילה ירוק ולאחר מכן הוא נעשה אדום. וכשם שהטבע משתנה, גם התורה יכולה להשתנות.

¹⁸⁵ אולם אי אפשר להקיש מעניין זה על התורה, מפני שהטבע משתנה כחלק מתהליך של גדילה, אבל לתורה אין גדילה והשתנות, ואם אפשר לומר שיתכן שינוי בתורה, אם כן גם על כל תורה שתבוא לאחר מכן ניתן לומר שהיא תשתנה במשך הזמן, וכפי שהזכרנו לעיל דבר זה אינו מתקבל על הדעת.

¹⁷⁷ **וראיתי** למי שהוא מכשיר¹⁷⁷ הבטול בענין הזה שבעה מאמרים וחושב שהם מדרך העיון ושכלם לקיים, ואני רואה לזכרם ולזכר מה שיש עליהם מן התשובות.

ואמר, תחלתם הקשיתו¹⁷⁸ על החיים והמות, הוא אומר, פאשר פשר להחיות בחכמה ולהמית בחכמה, כן יתן התורה בחכמה ויבטלה בחכמה.¹⁷⁸ ויתבאר לי כי יש ביניהם הפרש גדול, כי לא החיה פי אם להמית, ולא נתן תורה לבטלה, כי המות היא דרך הנסיעה אל העולם הבא אשר היא הפונה¹⁷⁹, ולא נתן תורה בעבור לבטלה, כי התורה אלו הייתה בעבור לבטלה, לא היה אפשר לכל תורה מבלי בטול, ותבטל הראשונה בשניה והשניה בשלישית עד אין תכלית¹⁸⁰ וזה שקר. ועם זה אלו היה זה כן, היה בתורת השנית לעולם הפך וסתיירה. ובאור זה, שהתורה השנית יהיה בה הפונה וזלתה¹⁸¹, מפני שהיא תורה וזה משפט כל תורה, ותהיה היא הפונה מפני שהיא מבטלת הראשונה, וכן משפט כל מבטל שיהיה הוא הפונה הראשונה¹⁸², והוא מאמר יש בו דקות¹⁸³.

¹⁷⁹ **והשני** הקשיתו על המת, המצוים בתורה, וסוד התורה מהם במות, וראיתי שהמות לא היה אפשר¹⁸⁰ שלא יסיר התורה מן המתים, כיון שלא יפל עליהם צווי ולא אזהרה, ואין הקשה¹⁸¹ במה שאפשר בלעדיו על מה שאי אפשר בלעדיו, ואם לא יהיה אפשר בלעדיו הבטול¹⁸², עוד ישוב ההפך אשר זכרתיו עם בטול כל תורה.

¹⁸⁰ **והשלישית** הקשיתו על מי שעושה ביום וישבת ביום אחר, ויצום ביום ויאכל ביום אחר, וזה גם כן מדרך ההכרח, כי האדם מפני שלא היה ביכולתו שיצום בכל יום ולא שישבת בכל יום, לא היה נכון שיצוהו הבורא בזה, והתורה יתכן לאדם שיעשנה בכל דור.

¹⁸² **והרביעית** הקשיתו על מה המעשיר ומוריש, מפקח¹⁸³ ומעור, עושה כל אחד מהם בעת שהוא טוב שיעשהו בו.¹⁸³ והסתכלתי מה שיש בין הדררים האלה, כי כל ההצלחות כבר שמים גמול¹⁸⁴ מי שעבד אותו, וכל היסורים שמים גמול מי שהמרה אותו, אבל התורה לא שמה גמול לא על העבודה ולא על ההמראה¹⁸⁵. ואלו היה טוען זה טען, היתה מפסידתו¹⁸⁶ עליו התורה הראשונה, מפני שתבטל שתהיה גמול לדבר שקדם לה כיון שאין תורה לפנייה.

¹⁸⁴ **והחמישי** הקשיתו על התאדם התמרה¹⁸⁷ אחר שהיא ירוקה, והדומה לזה.¹⁸⁵ ואלה כלם התבוננתי בהם והנה הם מחיבים אם בבניה והטבע או בהרגל¹⁸⁶, והתורה איננה כן, כי אם היתה כן היה מתחייב בטול כל תורה וישוב ההפך.

מכשיר - טוען שאפשר שיהא ביטול לתורה. **הקשיתו** - סברתו לדמות ולהשוות. **הפונה** - המטרה. **תכלית** - סוף. **זולתה** - אחרת, לא כמו מטרת הראשונה. **הפונה הראשונה** - אם התורה מראש ניתנה בעבור לבטלה, נמצא שכונת התורה השנייה מונחת כבר מהתחלה. **דקות** - דורש הבנה מעמיקה. **לא היה אפשר** - לא ייתכן. **ואין הקשה** - אין להשוות. **בלעדיו הבטול** - בתורה. **מפקח** - נותן בנו חוש הראייה (פוקח עיוורים). **גמול** - שכר ועונש. **ההמראה** - העברה, הממרה רצון ה'. **מפסידתו** - מוכיחה שאינו נכון. **התמרה** - התמר. **אם בבניה והטבע או בהרגל וכו'** - גידול טבעי או בהתקוותו (על-פי הרב קאפח).

שינוי במציאות

ביאורים

מהדורת אור עציזון

¹⁸⁶ **טענה שישית** - כשם שהשבת מותרת על פי השכל ורק התורה צייתה עליה על פי חכמת הבורא מפני שהייתה לו מטרה בזה, ייתכן שבבא העת תהיה לבורא מטרה אחרת והוא יצווה להתיר את השבת. אולם גם כאן ישנה טעות, מפני שטענה כזו תתכן רק אם עשיית מלאכה בשבת היא דבר הכרחי ובסיסי, והתורה מתנגדת לו, ואז יכול להיות שהתורה תתבטל וההכרח יתקיים, אך המציאות מראה ששבייתה בשבת היא דבר הגיוני ואנשים מנצלים זאת למנוחה, לגיבוש המשפחה ועוד, ובגלל שמצווה זו היא הגיונית ואינה סותרת את השכל לא הגיוני שבזמן כל-שהוא תבוא מצוה שתבטל אותה.

¹⁸⁷ **טענה שביעית** - ראינו שתורת משה ביטלה את תורת אברהם, שהרי משה הוסיף מצוות שאברהם לא נצטווה בהם, וכך יכול להיות שהתורה של משה תתבטל על ידי תורה אחרת.

¹⁸⁸ אלא שגם דבר זה אינו נכון - משה לא יצר תורה חדשה אלא פשוט הוסיף מצוות ושבת בגלל דברים שקרו לעם ישראל. דומה הדבר לאדם שניצל ביום מסוים והוא קובע לעצמו צום באותו היום. כמו כן, אם הוספה זו נחשבת ביטול התורה, אדם שנדר נדר של תפילה או צום או צדקה ייחשב כאדם שמבטל את התורה, דבר המנוגד לכל הגיון.

לב הדברים

בבואו להתמודד עם הטענות לביטול התורה בזמנו, מבאר רס"ג את יסוד נצחיות התורה, ומיישב את מה שנראה לכאורה כדברים שהשתנו בתורה. נקודת יחס עדינה זו של נצחיות התורה לעומת השינויים בתורה ובאנושות משמעותית מאוד, ובפרט לדורנו - דור שבו נדרשת התורה לתת מענה לשינויים הגדולים בתפיסות האנושיות והחברתיות לעומת אלו שרווחו בדורות קודמים.

אם נתבונן בטענות לביטול התורה המובאות בדברי רס"ג, נראה שהן מבוססות על שתי נקודות יסוד:

א. הטענה השנייה, השלישית, השישית והשביעית מבוססות על כך שבתורה עצמה יש שינויים וביטולים לכאורה: כשהאדם מת הוא פטור מהתורה; יש מצוות שהן רק לזמן מסוים ואחר-כך בטלות; מצוות שבת לכאורה נובעת מצורך זמני, שהרי ההיגיון אומר שאין בה תועלת; ומצינו שבתורת משה נתוספו מצוות אשר לא היו בתורת אברהם.

ב. הטענות הראשונה הרביעית והחמישית מתבססות על כך שכל המציאות שה' ברא הוא דינמי ומשתנה, כלומר ה' ברא עולם במהלך, כמו: החיים המשתנים למוות; עשירים נהיים לעניים, וכדומה; וכן שינויים רבים בשאר העולם, כדוגמת התמר המבשיל ומשנה צבעו.

ביאור סברת השתנות התורה - התפתחות התורה

נראה ששתי נקודות עומק עומדות מאחורי טענות אלו שרצו לבטל את התורה:

א. ראוי יותר שהתורה תתפתח ותתעלה בצורה של מהלך. שהרי לכאורה - אדרבה - השתנות זו היא מחמת גדולת התורה האין-סופית, שאינה צרה ומוגשמת - זו היא נקודת האמת העומדת מאחורי טענתם. זה מתאים לקבוצת הטענות הראשונות.

ב. השוואת התורה לשאר הנבראים בעולם הזה: כיוון שהתורה היא בריאה מתוך העולם - היא חלק מהעולם (בפרט שהיא באה לתקן את העולם) לכן היא מוגבלת לתנאיו.

תשובת רס"ג - תוספת מצוות לא סותרת את נצחיות התורה

נראה שלנקודה זו, שיש מקום של התעלות והתפתחות בתורה, מסכים רס"ג, אך באופן חלקי. נעמוד על שתי תשובות בדברי רס"ג לטענה זו, ונסבירן.

רס"ג עונה על הטענה שמשם הוסיף מצוות על תורת אברהם - שאין כאן ביטול לתורת אברהם, אלא תוספת בעקבות מאורעות שקרו לעם ישראל. הוא מדמה זאת לאדם הניצל מצרה ומוסיף בעקבות כך נדר ונדבה לה', רק שכאן ה' הוא שציווה על דברים אלו. חילוק זה של רס"ג מלמדנו לימוד חשוב, בפרט לתקופתנו - **יש מושג של התפתחות בתורה שאינו סותר לנצחיות התורה, כי הוא אינו מבטל את התורה** שקדמה לה חלילה (כדעת המבטלים). מטרת השינוי הזה היא לתוספת והתעלות על גבי מה שכבר קיים, וזאת בעקבות צורך הנובע ממאורעות שקרו לעם ישראל.

ההבדל בין ביטול לתוספת

אך עדיין צריך ביאור לעומק החילוק בין תוספת לביטול, ולברר את השאלה מדוע באמת אין התורה מתבטלת. אומנם לעיל הביא רס"ג ראיות מפסוקים לכך שאין ביטול, אך בדבריו כאן יש גם נימוק והסבר לכך. בראשית דבריו רס"ג עומד על ההבדל בין כך שיתכן השינוי מהחיים אל המוות, ולעומת זאת שלא תיתכן נתינת תורה וביטולה לאחר זמן. רס"ג מבאר - חיים ומוות אינם סותרים, הם שניהם נועדו להביא אל העולם הבא; אך תורה וביטולה זה היפוך מהותי, שכן מטרת התורה היא להורות, ואם היא ניתנה כדי להתבטל בסוף, הרי שכן יהיה דינן של התורות שאחריה, ואז אין משמעות למושג 'תורה' מלשון 'הוראה' - הוראה נצחית.

המבטלים טעו וחשבו שעניין התורה הוא קטן וזמני - אך הוא דוקא נצחי ומוחלט: התורה מורה את הדרך, וכיוון שכן אין היא יכולה להתבטל. לכן, כל שינוי בתורה מוכרח להיות שכלול ותוספת, ולא שינוי מגמה. וזה ההבדל, למשל, בין 'מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש', לבין טענות הנוצרים או המוסלמים, שמצוות התורה אינן תקפות כיום.

האם ייתכן שיהיה ציווי לבטל את השבת, שמותרת לפי השכל

¹⁸⁶ **והששי אמר**: כִּאֲשֶׁר הִיְתָה הַפְּלֹאכָה בַשַּׁבָּת מִתְּרַת בְּשִׁכְלָה, וּבִטְלָה הַשְּׁמַע בְּמִנְיַעָהּ, כֵּן יִתְּכֵן שִׁישִׁיבָנָה שְׁמַע אַחַר אֵל הַתְּרַתָּהּ. וְאִמְרָה, בְּעִנְיָן זֶה הִיְתָה זֹאת הַהִקְשָׁה נִגְמָרַת אֵלּוּ הֵיךְ הַשִּׁכְלָה מִתְּחִיבֵי הַמַּעֲשֵׂה בַשַּׁבָּת, וְאִזְ הֵיךְ לֹמַר שֶׁהַשְּׁמַע בְּטַל הַמְּחִיב הַהוּא, אֲבָל הַהִתְרָה לֹא. כִּי הֶאֱדָם לֹא סָר שִׁירָאָה בְּשִׁכְלָה שֶׁהוּא מִתָּר לֹ שִׁיבְטֵלֵם בְּכָל יוֹם שַׁבָּת וְזוּלָתוֹ, אִם לְמִנּוּחַת גּוֹפּוֹ אִם לְהִנָּאָה שִׁיְהִנָּה בָּהּ, אוּ לְשִׁנְיָהּ יְחִדּוּ. וְכֵן בָּאָה הַתּוֹרָה בְּמָה שֶׁהוּא מִתָּר בְּשִׁכְלָה וְאִמְרָה לֹ שֶׁבַּת לְמִנּוּחַת גּוֹפָהּ, וְשִׁתְּקָנָה בְּזֶה תוֹעֵלַת גְּמוּל וְלֹא בְּטַל לְדָבָר, אִף עַל פִּי שִׁשְׁמוֹ עוֹלָמִי, כִּי יִתְּכֵן בְּשִׁכְלָה שִׁיְצִוּוּהוּ חֲכָם לְבִטְלֵם יוֹם יְדוּעָה וְיִתֵּן לֹ לְכָל יוֹם דִּינָר.

¹⁸⁷ **והשביעי אמר**: כִּאֲשֶׁר הִיְתָה נִכּוֹן שִׁתְּהִיָּה תּוֹרַת מֹשֶׁה בְּלִתִּי תּוֹרַת אֲבְרָהָם, הֵיךְ גַּם כֵּן נִכּוֹן שִׁתְּהִיָּה תּוֹרָה זוּלַת מֹשֶׁה, בְּלִתִּי תּוֹרָתוֹ. ¹⁸⁸ וְכִאֲשֶׁר נִעִין בְּתּוֹרַת מֹשֶׁה, נִמְצָאָנָה תּוֹרַת אֲבְרָהָם בְּאִמְתָּהּ, אִף הוֹסִיף מֹשֶׁה הַמְּצוּוֹת וְהַשַּׁבָּת לְחִדּוּשִׁים שֶׁהִתְחַדְּשׁוּ עַל עֲמוֹ, כְּמִי שִׁיְנַצֵּל בְּיוֹם יְדוּעָה וְיִדְר לְצוּם אוֹתוֹ הַיּוֹם תְּמִיד, וְכִאֲשֶׁר יִישַׁרֵּם זֶה אֲצִלוֹ מִחֲמַת עֲצָמוֹ, יִישַׁר שִׁיְצִוּוּהוּ בּוֹ אֱלֹהֵיו. וְאִם תְּהִיָּה הַתּוֹסֵפֶת בְּטוֹל, מִי שֶׁהוּא מִתְּנַדֵּב בְּתַפְלָה אוּ בְּצוּם אוּ בְּצִדְקָה, כְּבָר בְּטַל תּוֹרָתוֹ. וְאִם בַּעַל הַתּוֹרָה הִתִּיר לֹ זֶה, כְּבָר הִתִּיר שִׁיְבְטֵל תּוֹרָתוֹ, וּמִתְּחִיב עַל הַקְּשׁוּתֵי הָרָאשׁוֹנוֹת כְּמוֹ זֶה, וְאֵלָה כְּלָם, יִרְחֲמֵךְ אֱלֹהִים, טְרַדוֹת לֹא הִתְקִים מֵהֶם עִם הָעִיזוֹן מְאוּמָה.

תורת אברהם ותורת משה

הַשְּׁמַע בְּמִנְיַעָה - שמייעת הציווי באיסור המלאכה בשבת. **מִתְּחִיב** - מחייב. **הַהִתְרָה לֹא** - דבר שאינו מחויב אלא מותר (רשות), כשנאסר הוא לא נחשב כביטול. **לֹא סָר** - לא מתרחק, לא מתנגד. **שִׁיבְטֵל** - ממלאכה. **זוּלָתוֹ** - מועדים. **עוֹלָמִי** - נצחי. **לְבִטְלֵם** - ממלאכתו. **בְּלִתִּי** - שונה, אחרת. **יִישַׁר** - יחיה ישר, מתקבל בסברה.

